

Dr hab. Małgorzata Fabiszak, Prof. UAM
Wydział Anglistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
mfabisza@amu.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani Mgr Kamili Midor

pt.: „Cultural differences in conceptualisation of loss and grief as expressed by Americans and Poles. A comparative analysis” napisanej pod kierunkiem Prof. dr hab. Elżbiety Tabakowskiej

Przedłożona do oceny rozprawa stawia sobie za cel opisanie konceptualizacji straty i żałoby w języku angielskim i polskim i porównanie tych konceptualizacji w obu kulturach: amerykańskiej i polskiej. Materiał badawczy stanowiły otwarte kwestionariusze dotyczące przeżywania tych doświadczeń, 37 wypełnionych przez amerykańskich i 42 przez polskich respondentów. Wyniki analiz wskazują, że na wysokim poziomie schematyczności, konceptualizacje te są do siebie bardzo zbliżone. Zarówno Amerykanie jak i Polacy postrzegają stratę i żałobę w kategoriach BYŁO, NIE MA; NIEOŻYWIONY OBIEKT FIZYCZNY; OŻYWIONY OBIEKT FIZYCZNY; BÓL; PODRÓŻ. Różnice międzykulturowe i indywidualne w konceptualizacji tych pojęć widoczne są na poziomie bardziej specyficznym. Np. w opisie swoich przeżyć Amerykanie używają personifikacji GOŚĆ, a Polacy NAUCZYCIEL. Pracę oceniam pozytywnie.

Struktura ogólna pracy jest przejrzysta i dobrze przemyślana. Składa się z 216 stron tekstu właściwego, 27 stron załączników i bibliografii. Podzielona jest na dwie części: teoretyczną i empiryczną, z których pierwsza składa się z trzech, a druga z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy skupia się na obiekcie badań, czyli stracie i żałobie, i prezentuje ich rozumienie w ujęciu psychologicznym, kulturoznawczym i językowym. Rozdział drugi nakreśla ramy teoretyczno-metodologiczne i definiuje pojęcie metafory i metonimii konceptualnej oraz sieci integracji pojęciowych. W przeglądzie badań zabrakło odniesienia do prac Anny Wierzbickiej (1996, 1997, 1999, 2014) na temat emocji oraz badań nad semantyką porównawczą, w których podkreśla ona, że traktowanie języka angielskiego jako przejrzystego standardu komunikacji w nauce; jako punktu wyjścia analiz porównawczych lub jako normy wobec której porównywane są inne języki może prowadzić do pewnego skrzywienia w opisie wyników badań i ich interpretacji. Tę myśl należałoby poddać głębszemu namysłowi,

zwłaszcza, że Autorka na str. 11 pisze “the starting point of our analyses and discussions throughout this dissertation will be American English and the United States.” Dlaczego Autorka podjęła taką decyzję, pomimo, że amerykańska angielszczyzna nie jest jej językiem rodzimym? Jakie to niesie konsekwencje dla sposobu analizy i opisu materiału badawczego?

Rozdział trzeci przedstawia metodykę zbierania danych. Na pochwałę zasługuje szczególna wrażliwość Autorki na zagadnienia etyczne związane z prowadzeniem badań na tematy wrażliwe, do których niewątpliwie należy utrata bliskiej osoby. Opis grupy respondentów ankiety jest dość szczegółowy i zawiera różne dane demograficzne, między innymi dotyczące płci. Wśród Amerykanów 32 osoby określiły się jako kobiety, a 4 jako mężczyźni, wśród Polaków było 31 kobiet i 11 mężczyzn. Wyraźnie widać, że znacząco więcej polskich niż amerykańskich mężczyzn odpowiedziało na ankietę. Autorka nie poddała tej różnicy refleksji. Skąd ta różnica? Czy z różnic w sposobie poszukiwania respondentów w USA i w Polsce (takich różnic w opisie procedury zbierania danych nie przedstawiono)? Czy też z różnic kulturowych – czy polscy mężczyźni są bardziej skłonni do opisywania swoich uczuć niż amerykańscy? Czy też jest to różnica przypadkowa? W opisie danych zabrakło szczegółowych informacji na temat wielkości zebranego korpusu odpowiedzi amerykańskich i polskich respondentów, co mogłoby wzbogacić interpretację wyników, o czym wspomnę później.

Część empiryczną rozpoczyna rozdział poświęcony szczegółowej analizie i interpretacji danych pochodzących z kwestionariuszy amerykańskich, a rozdział szósty z kwestionariuszy polskich. Autorka bada 109 fragmentów pochodzących z 37 ankiet amerykańskich i 75 fragmentów pochodzących z 42 ankiet w j. polskim. Na tej podstawie w rozdziale 7, porównawczym, podaje, że w materiale amerykańskim jest 58 różnych amalgamatów pojęciowych, a w polskim 48. To jest właśnie to miejsce, w którym bardziej szczegółowe informacje o liczbie słów w korpusie amerykańskim i polskim pozwoliłoby lepiej zrozumieć i zinterpretować tę różnicę. Bo czy jest tak, ponieważ Amerykanie używają większej liczby różnych konceptualizacji w ogóle, czy może korpus amerykański jest większy (choć od mniejszej liczby respondentów), a znormalizowana liczba amalgamatów na 1000 słów jest zbliżona w obu korpusach? A może Autorka, jako rodzima użytkowniczka języka polskiego jest mniej wrażliwa na obrazowanie we własnym języku? Lub też (por. Wierzbicka) potraktowanie danych amerykańskich jako punktu wyjścia do analiz sprawiło, że Autorka szukała potwierdzenia istnienia schematów zidentyfikowanych w kulturze amerykańskiej i nie dostrzegła niektórych form obrazowania specyficznie polskich?

Druga kwestią budząca moje wątpliwości w rozdziałach empirycznych jest status ontologiczny amalgamatów pojęciowych przedstawionych na rysunkach nr 6, 8, 11, 12, 14, 15. Każda z tych reprezentacji wizualnych została stworzona na podstawie kilku różnych fragmentów ankiet napisanych przez różnych autorów. A przecież wg Fauconniera i Turnera (2002) oraz Grady et al. (1999) amalgamaty pojęciowe to krótkotrwałe reprezentacje tworzone w danej sytuacji komunikacyjnej przez nadawcę i odbiorcę komunikatu. Są one tworzone in situ i mają charakter jednorazowych i nietrwałych inferencji mentalnych. A zatem rodzą się 2 pytania. Po pierwsze, czyją przestrzeń mentalną reprezentują wymienione rysunki? Bo chyba nie idealnego użytkownika języka (ang. ideal native speaker)? Oraz po drugie, czy wybór teorii amalgamatów pojęciowych, później nazwanych sieciami integracji pojęciowej, był najtrafniejszym wyborem ramy teoretycznej do badań na temat rozproszonych systemów poznawczych (ang. distributed cognition) jakimi niewątpliwie są kulturowo uwarunkowane i językowo wyrażane sposoby pojmowanie pojęć abstrakcyjnych w różnych grupach społecznych? Można przecież było zastosować teorię modeli kulturowych (np. Holland – Quin 1987) lub bliższe językoznawstwu kognitywnemu scenariusze metaforyczne zaproponowane przez Musolff'a (2006, 2016).

Rozdział 6 powtarza informacje zawarte w rozdziałach 4, 5 i 7 uporządkowane pod kątem dwóch wymiarów psychologicznych omówionych w rozdziale 1, a mianowicie „rodzaju relacji ze zmarłym” i „sposobu śmierci”. W związku z tym, że pytania badawcze wymienione na str. 71 skupiają się na różnicach międzykulturowych w pojmowaniu straty i żałoby przez Amerykanów i Polaków omawianie tych dwóch wymiarów psychologicznych a nie kulturowych nie jest uzasadnione. Zważywszy na to, że te same informacje ułożone w nieco inny sposób powtarzają się w tej pracy aż trzykrotnie (w rozdziałach 4, 5: analiza fragmentów i opis konceptualizacji; w rozdziale 6 opis tych samych konceptualizacji podzielonych wg dwóch wymiarów psychologicznych, w rozdziale 7 opisanie tych samych konceptualizacji z podkreśleniem cech wspólnych i odrębnych dla obu kultur) wydaje się, że Autorce zabrakło umiejętności syntetycznego przedstawienia wyników badań. Zamiast tego uzyskujemy wyczerpujący opis drogi badawczej Autorki.

Za najbardziej wartościową stronę analizy empirycznej uważam fakt, że Autorka w sposób przemyślany stworzyła klasyfikacje schematów pojęciowych porządkujących rozumienie pojęcia straty i żałoby, poczynając od najbardziej ogólnych, a następnie wskazując na bardziej kulturowo i indywidualnie specyficzne konceptualizacje tych pojęć. Zaproponowane uogólnienia podparte są pieczołowitymi analizami jakościowymi zebranych danych, które wskazują na dużą wrażliwość językową Autorki. Dodatkowo, Pani Mgr Midor

w wielu miejscach proponuje alternatywne interpretacje badanych wypowiedzi i argumentuje logicznie dlaczego zdecydowała się na takie a nie inne odczytanie ich znaczeń.

Podsumowując, pomimo zamieszczonych powyżej uwag polemicznych, które są naturalne dla dyskursu naukowego, oceniam pracę doktorską Pani Mgr Kamili Midor pt. „Cultural differences in conceptualisation of loss and grief as expressed by Americans and Poles. A comparative analysis” napisanej pod kierunkiem Prof. dr hab. Elżbiety Tabakowskiej pozytywnie. Praca ma charakter wywodu naukowego, który stawia istotne pytania badawcze i w sposób systematyczny, w oparciu o zebrane dane empiryczne, udziela na nie odpowiedzi. Niniejszym stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska Pani Mgr Kamili Midor spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami) i wnioskuję do Rady Dyscypliny Językoznawstwo Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie o dopuszczenie kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 27.07.2021.

dr hab. Małgorzata Fabiszak, Prof. UAM

- Fauconnier G. – M. Turner. 2002. *The way we think*. Basic Books.
- Grady, J. – T. Oakley – S. Coulson. 1999. “Blending and metaphor”, w: Gibbs, R. W. Jr – G.J. Steen. (red.). *Metaphor in Cognitive Linguistics*. 101-124.
- Holland D. – N. Quinn. (ed). 1987. *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press.
- Musolff A. 2006. “Metaphor Scenarios in Public Discourse”, *Metaphor and Symbol* 21(1): 23-38.
- Musolff, A. 2016. *Political Metaphor Analysis. Discourse and Scenarios*. Bloomsbury.
- Wierzbicka A. 1997. *Understanding Cultures Through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, Japanese*. Oxford University Press.
- Wierzbicka, A. 1996. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford University Press.
- Wierzbicka, A. 1999. *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and universals*. Cambridge University Press.
- Wierzbicka, A. 2014. *Imprisoned in English: The Hazards of English as a Default Language*. Oxford University Press.